

Warszawa, 04-03-2024 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

KMP.571.4.2024.JJ

Pan

Adam Bodnar

Minister Sprawiedliwości

ePUAP

Szanowny Panie Ministrze,

jednym z uprawnień powierzonych Rzecznikowi Praw Obywatelskich, w związku z wykonywaną funkcją krajowego mechanizmu prewencji tortur¹, jest przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie normy Organizacji Narodów Zjednoczonych².

Wobec rosnącej w ciągu ostatnich lat liczby kobiet w polskich więzieniach³ dostrzegam konieczność skoncentrowania większej niż dotychczas uwagi na tej subpopulacji osadzonych. Dotychczasowe doświadczenie zdobyte podczas wizytacji

¹ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r. poz. 1058).

² Zob. art. 19 pkt 2 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192).

³ Według Miesięcznej Informacji Statystycznej Centralnego Zarządu Służby Więziennej za styczeń 2024 r. liczba osadzonych kobiet wynosiła 3813. Stanowiło to ok. 32% więcej w stosunku do 2017 r. (2890 kobiet – liczba na 30 listopada 2017 r.) i 46,8% w stosunku do 2011 r. (2598 kobiet – liczba na 30 listopada 2011 r.). Obecnie kobiety stanowią 5,11% wśród populacji więziennej. Jest to najwyższy wskaźnik w analizowanym okresie, tj. od 2009 r.

Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT) pokazuje, że w miejscach detencji wyróżnić można tzw. grupy wrażliwe, czyli osoby szczególnie narażone na ryzyko tortur, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Zdecydowanie należą do nich m.in. kobiety pozbawione wolności. Jednakże w kontekście zapobiegania torturom lub innemu złemu traktowaniu zagadnieniu temu poświęcono dotychczas niewystarczającą uwagę.

Wypełniając tę lukę, zwracam się do Pana Ministra z prośbą o przetłumaczenie na język polski oraz upowszechnienie wśród personelu miejsc detencji, sędziów, prokuratorów, kuratorów oraz opinii publicznej (w tym zamieszczenie na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości) Reguł postępowania z kobietami pozbawionymi wolności oraz skazanymi, wobec których stosowane są kary o charakterze nieizolacyjnym (dalej: Reguły z Bangkoku), ustanowionymi przez Organizację Narodów Zjednoczonych w 2010 r.

Jest to pierwszy dokument określający standardy międzynarodowe dotyczące kobiet pozbawionych wolności, zawierający 70 zasad humanitarnego traktowania. Wizytacje KMPT jednostek penitencjarnych dla kobiet unaocznily, że niestety wiedza na jego temat wśród funkcjonariuszy Służby Więziennej jest niewielka.

Szerszą dyskusję o globalnym zasięgu na temat kobiet w detencji zapoczątkowała Rezolucja Rady Praw Człowieka ONZ nr 10/2 z dnia 25 marca 2009 r.⁴, w której zwrócono się do rządów, odpowiednich organów międzynarodowych oraz regionalnych, krajowych instytucji praw człowieka i organizacji pozarządowych o poświęcenie większej uwagi kobietom i dziewczętom przebywającym w więzieniach, w tym kwestiom odnoszącym się do dzieci kobiet przebywających w więzieniach, w celu zidentyfikowania aspektów i wyzwań związanych z płcią oraz podjęcia starań na rzecz ich przewyciężenia.

Kolejnym działaniem było zwrócenie się Komisji ds. Zapobiegania Przestępczości i Wymiaru Sprawiedliwości do Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, z wnioskiem o zwołanie otwartego, międzynarodowego spotkania grupy ekspertów w celu opracowania dodatkowych zasad dotyczących traktowania kobiet przebywających w ośrodkach detencyjnych oraz wobec których stosowane są środki o charakterze nieizolacyjnym. Wypracowane standardy miały być uzupełnieniem istniejących od lat Wzorcowych reguł minimalnych postępowania

⁴ Zob. Rezolucja Rady Praw Człowieka ONZ nr 10/2 z dnia 25 marca 2009 r. Dostęp: https://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_10_2.pdf.

z więźniami oraz Wzorcowych reguł minimalnych Narodów Zjednoczonych dotyczących środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie). Rząd Tajlandii pełnił funkcję gospodarza posiedzenia grupy ekspertów⁵.

Ostatecznie w 2010 r. Organizacja Narodów Zjednoczonych przyjęła Rezolucję w sprawie Reguł postępowania z kobietami pozbawionymi wolności oraz skazanymi, wobec których stosowane są kary o charakterze nieizolacyjnym. Ustalono, że zasady te będą znane jako Reguły z Bangkoku⁶.

Stanowiło to ważny krok naprzód w uznaniu potrzeb kobiet, związanych z płcią, w zetknięciu z systemem wymiaru sprawiedliwości oraz zapewnieniu standardów, jakie należy stosować w traktowaniu kobiet w detencji. Zaczęły powstawać kolejne analizy i publikacje w tym zakresie.

W 2016 r. opublikowany został raport Specjalnego Sprawozdawcy ds. Tortur i innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, w którym Specjalny Sprawozdawca odnosi się do szczególnych doświadczeń kobiet pozbawionych wolności. Podkreśla konieczność pełnego i szybkiego wdrożenia Zasad z Bangkoku i utworzenia odpowiednich warunków uwięzienia uwzględniających płeć. W raporcie znalazło się również wiele szczegółowych rekomendacji dotyczących m.in. odseparowania kobiet i mężczyzn w miejscach detencji, także podczas transportu, nadzorowania i sprawowania opieki nad osadzonymi kobietami wyłącznie przez personel żeński, zaprzestania praktyki zakuwania w kajdanki kobiet w ciąży, kobiet w czasie porodu oraz kobiet bezpośrednio po porodzie, całkowitego zakazania stosowania izolacji w przypadku kobiet w ciąży i karmiących piersią, matek z małymi dziećmi, kobiet z niepełnosprawnością umysłową lub fizyczną oraz dziewcząt poniżej 18 roku życia itd.⁷

W tym samym roku ukazał się dokument Podkomitetu ONZ ds. zapobiegania torturom (SPT) poświęcony zapobieganiu torturom i złemu traktowaniu kobiet pozbawionych wolności. Podkomitet podkreślił, że prawa kobiet pozbawionych wolności do tej pory były ignorowane i lekceważone. Przypomniał, że asymetria

⁵ Zob. The Bangkok Rules, Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2010, A/RES/65/229, s. 3. Dostęp: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Bangkok_Rules_ENG_22032015.pdf.

⁶ Tamże, s. 3.

⁷ Zob. Report of the Special Rapporteur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/31/57, 5 stycznia 2016 r., s. 8. Dostęp: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/000/97/PDF/G1600097.pdf?OpenElement>.

w podejściu do płci wyraża się m.in. w przemocy oraz dyskryminacji w zapewnieniu dostępu do pracy, edukacji, opieki zdrowotnej, rekreacji itd. Takie formy przemocy i dyskryminacji nasilają się w połączeniu z innymi czynnikami, jak klasa społeczna, pochodzenie etniczne, wiek, orientacja seksualna, narodowość, status migracyjny, stan zdrowia, rodzaj popełnionego przestępstwa. W każdym przypadku powinno się rozważyć, czy tego rodzaju formy przemocy i dyskryminacji mogą oznaczać tortury lub złe traktowanie. Ponadto SPT zalecał w swoich sprawozdaniach powizytacyjnych w poszczególnych państwach opracowanie polityki więziennej uwzględniającej kwestię płci, zgodnie z Regułami z Bangkoku. Stanowią one bez wątpienia istotny punkt odniesienia we wdrażaniu minimalnych międzynarodowych standardów ochrony kobiet pozbawionych wolności oraz zapobiegania ich złemu traktowaniu i torturom⁸.

W 2018 r. Europejski Komitet ds. zapobiegania torturom (CPT) opublikował standardy pod nazwą „Kobiety w więzieniu”, wspominając, że kobiety przebywające w więzieniu stanowią grupę o odrębnych potrzebach. Niektóre są również szczególnie bezbronne ze względu na swoją sytuację społeczną i role kulturowe. W związku z tym, że liczba kobiet w więzieniach jest znacznie mniejsza, stwarza to różnorodne wyzwania dla administracji więziennej. Zasady i udogodnienia więzienne zostały bowiem opracowane dla populacji więziennej, w której osadzony płci męskiej jest uważany za normę⁹.

Reguły z Bangkoku odnoszą się do różnych obszarów, ważnych ze względu na płeć. Jest w nich mowa m.in. o: dostępie do opieki medycznej i psychologicznej, w tym do profilaktycznych badań o szczególnym znaczeniu dla kobiet (np. badań przesiewowych w kierunku raka piersi i raka kobiecych narządów rozrodczych), zasadach dyscyplinowania i karania kobiet w ciąży, kobiet z małymi dziećmi i matek karmiących piersią przebywających w zakładzie karnym, kontroli osobistych zarówno dzieci przebywających w zakładach karnych, jak i ich matek, zakazie stosowania środków przymusu bezpośredniego u kobiet podczas porodu oraz bezpośrednio po nim, zapewnieniu ochrony, wsparcia i poradnictwa kobietom osadzonym zgłaszającym molestowanie, kontakcie z rodzinami, dostępie do szkoleń, udzieleniu wsparcia psychospołecznego, zwłaszcza kobietom, które padły ofiarą przemocy fizycznej,

⁸ Zob. Prevention of torture and ill treatment of women deprived of their liberty, Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT/OP/27/1, 18 stycznia 2016 r.

⁹ Zob. Women in prison, European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT/Inf (2018) 5, styczeń 2018 r. Dostęp: <https://www.coe.int/en/web/cpt/women-in-prison>.

psychicznej lub seksualnej, potrzebach medycznych i żywieniowych osadzonych, które niedawno rodziły, a także reintegracji ze społeczeństwem. Niektóre reguły poświęcone są nieletnim kobietom oraz cudzoziemkom, jako osobom wymagającym szczególnej ochrony. Reguły z Bangkoku są także pierwszym instrumentem międzynarodowym, który szczegółowo odnosi się do kwestii dzieci kobiet pozbawionych wolności.

Reguły z Bangkoku wskazują na potrzebę szkoleń personelu więziennego w zakresie praw kobiet pozbawionych wolności oraz głównych zagadnień związanych ze zdrowiem kobiet (nie tylko z zakresu pierwszej pomocy i podstawowej medycyny). W przypadku zakładów, w których przebywają dzieci, konieczne jest podnoszenie wśród funkcjonariuszy służby więziennej świadomości na temat rozwoju dziecka i podstawowe szkolenie w zakresie opieki zdrowotnej nad dziećmi, aby mogli oni odpowiednio reagować w potrzebie i sytuacjach awaryjnych.

Ostania, siedemdziesiąta reguła odnosi się do kluczowego obszaru, jakim jest potrzeba przeszkolenia i uwrażliwienia urzędników wymiaru sprawiedliwości w zakresie stosowania Reguł z Bangkoku, a także informowania mediów i społeczeństwa o przyczynach zetknięcia się kobiet z systemem wymiaru sprawiedliwości oraz o najskuteczniejszych sposobach reagowania na nie, aby umożliwić kobietom reintegrację społeczną, z uwzględnieniem dobra ich dzieci.

Niestety świadomość społeczna, a przede wszystkim wiedza na temat specyfiki przestępczości kobiet oraz ich szczególnych potrzeb podczas odbywania kary pozbawienia wolności, jest znikoma. Jako wyzwanie należy zatem potraktować wdrożenie Reguł z Bangkoku do ustawodawstwa krajowego, polityki i zasad więziennictwa oraz wymierzania kar, a przede wszystkim stosowania ich w praktyce. Pomocne w tym zakresie byłoby nawiązanie współpracy z odpowiednimi organizacjami pozarządowymi w obszarze rozpowszechniania informacji, prowadzenia szkoleń na temat kobiet i ich dzieci w systemie wymiaru sprawiedliwości. Wskazane jest także dokonanie przeglądu programów i materiałów szkoleniowych pod kątem uwzględnienia postanowień Reguł z Bangkoku, które następnie mogłyby być upowszechniane (przez umieszczanie stosownych informacji na stronach

internetowych odpowiednich resortów) wśród Policji, prokuratorów, sędziów, obrońców, kuratorów, itp.¹⁰

W związku z powyższym zwracam się do Pana Ministra o upowszechnienie wiedzy o Regułach z Bangkoku wśród podległych instytucji i opinii publicznej, a także włączenia ich do realizowanych szkoleń dla funkcjonariuszy i pracowników wszystkich instytucji, do których zasady te mogłyby się odnosić. Dostrzegam również potrzebę dokonania tłumaczenia tego dokumentu na język polski i udostępnienia go odpowiednim resortom i opinii publicznej dla celów edukacyjnych i szkoleniowych.

Będę wdzięczny za powiadomienie mnie o stanowisku przyjętym przez Pana Ministra w tej sprawie oraz o podjętych działaniach.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-wydano i podpisano elektronicznie/

¹⁰ Więcej praktycznych wskazówek można znaleźć w: Guidance Document on the United Nations Rules on the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), Penal Reform International 2013. Dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Bangkok-Rules-October-2013.pdf>.